

7. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ, 2014. 65 с.

8. Тищенко Ю. А. Журнал «Радянська жінка» як джерело до вивчення державної політики в сфері охорони дитинства в УРСР (1965–1985 рр.). *Молодий вчений*. 2016. № 9. С. 176–182.

Турчан Варвара

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

Ключові слова: нематеріальна культурна спадщина (НКС) України, традиційна культура, звичаї, обряди, традиційні знання та практики, усні традиції.

Keywords: intangible cultural heritage (ICH) of Ukraine, traditional culture, customs, rituals, traditional knowledge and practices, oral traditions.

Нематеріальна культурна спадщина (далі – НКС) України є частиною спільної спадщини людства, потужним засобом національної консолідації та патріотичного виховання, важливим підґрунтям для розвитку національної культури, виразом локальної та національної ідентичності, важливим складником міжнародного іміджу України. Історичне, культурне, політичне, економічне та інше значення НКС важко переоцінити. Водночас цілком очевидними є проблеми збереження та популяризації НКС України на сучасному етапі. Варто зазначити, що НКС України є унікальною та різноманітною, водночас вона є доволі крихкою, насамперед тому, що включає елементи традиційної культури, збереження яких є нетривіальним завданням. Окремі складники НКС постійно втрачаються через вплив різних процесів, зокрема модернізації, глобалізації, війни [4, с. 5]. Зважаючи на цінність та важливість, НКС України потребує належного дослідження, збереження та популяризації.

Зміст НКС, її історичну, культурну та суспільну цінність на міжнародному рівні почали активно обговорювати протягом 1970–1980-х рр. Частково цьому сприяли напрацювання в галузі матеріальної культурної та природної спадщини. Активна міжнародна діяльність з охорони та збереження НКС, системна робота ЮНЕСКО з правової підтримки цього процесу стали поштовхом для активізації державної політики України в галузі збереження НКС. Однак тривалий час адміністративно-правове забезпечення охорони НКС в Україні залишалося слабким, а елементи НКС України досліджувалися спорадично [7, с. 23]. Сьогодні, незважаючи на наявну в Україні нормативно-правову базу охорони НКС, важливим питанням залишається співвідношення правових вимог та програми конкретних дій, спрямованої на дослідження, збереження й популяризацію НКС України. Серед найбільш важливих документів у галузі НКС, імплементованих Україною, варто назвати Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини 2003 р.

Важливим складником охорони НКС є виявлення, облік та моніторинг таких елементів. На практиці це завдання реалізовано шляхом введення міжнародного, національного та регіональних переліків НКС. Варто зазначити, що до міжнародних переліків НКС включено лише 5 елементів від України. Зокрема, до

Репрезентативного списку входить 3 елементи: Петриківський декоративний живопис як феномен української орнаментальної народної творчості (2013 р.); Традиція Косівської мальованої кераміки (2019 р.); Орьнек – кримськотатарський орнамент та знання про нього (2021 р.). До Списку нематеріальної культурної спадщини, що потребує термінової охорони, від України включено 2 елементи: Козацькі пісні Дніпропетровщини (2016 р.) та Культура приготування українського борщу (2022 р.) [2].

Від 2012 р. запроваджено Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України – державну інформаційну систему, що має забезпечувати збирання, накопичення, обробку, захист, облік та доступ до інформації про наявні на території України елементи нематеріальної культурної спадщини з метою їх охорони [8]. Показово, що офіційно перелік було затверджено тільки у 2018 р. Станом на 1 січня 2024 р. у Національному переліку нараховується 80 елементів, із яких 54 було включено з липня 2022 р. Отже, можна зазначити посилення суспільного інтересу до національної культури України з початком повномасштабного російського воєнного вторгнення. Незважаючи на те, що переліки мають оновлюватися регулярно, зазначена вище тенденція, ймовірніше, свідчить про спорадичність цього процесу. Можна стверджувати, що тривалий час виявлення, облік та моніторинг НКС не провадився в належний спосіб. Невипадково у вересні 2023 р. було затверджено новий порядок ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України.

В Україні на обласному рівні також існують орієнтовані регіональні переліки елементів НКС, метою складання яких є подальше просування елементів НКС до Національного переліку та міжнародних списків [6, с. 23]. Так, наприклад, регіональний перелік Одещини нараховує 18 елементів НКС, серед яких 11 вже включені до Національного переліку. Це, зокрема, особливості виконання клезмерської музики Подільського (Кодимського) району; метод будівництва «Суха кладка»; знання, вміння та практики, що стосуються приготування та споживання біляївської рибної юшки; міліна – знання, навички та звичаї; різдвяний обряд «Мошу» (обряд чоловічої коляди); музей традиційного народного мистецтва як інтерактивний простір нематеріальної культурної спадщини Одещини; культура приготування та споживання плацинди у селах долини річки Фрумушика; традиція приготування та споживання обрядових хлібів до Дня Святого Георгія села Криничне; культура традиційного вівчарства Бессарабії та знання, пов'язані з ним; приготування української традиційної страви «Голубці». На сайті Одеського обласного центру української культури представлена детальна інформація з фотоматеріалами про кожен із цих елементів [9]. Сьогодні, на жаль, не в усіх областях України створені регіональні переліки НКС [5, с. 15].

Отже, з 1970-х рр. до сьогодні триває процес осмислення концепції «НКС». Суттєвим результатом цього стало прийняття ЮНЕСКО Конвенції про охорону НКС, яка встановила рамкові засади охорони НКС та зобов'язала держав-учасників формувати власні переліки НКС. Державна система охорони НКС в Україні продовжує формуватися, і поки вона є недостатньо ефективною, зокрема щодо заходів, спрямованих на забезпечення життєздатності нематеріальної культурної спадщини, зокрема її ідентифікації, документування, дослідження, збереження,

захист, популяризацію, підвищення її ролі, її передачу, зокрема шляхом формальної та неформальної освіти, а також відродження різних аспектів такої спадщини [1].

Наприклад, складною залишається проблема популяризації та медіатизації НКС України. Показовим прикладом є сайт Віртуального музею НКС, на якому міститься інформація лише про 15 елементів НКС із 80 [3]. Державна система охорони НКС в Україні все ще продовжує формуватися. На нашу думку, ефективним механізмом охорони НКС може бути трикомпонентна схема взаємопов'язаних інститутів: «Міжнародні інституції – Держава – Громади». Держава має забезпечувати підтримку громадам, які мають визначати, яка саме НКС є важливою та пріоритетною. Натомість міжнародні інституції мають розробляти загальні принципи охорони НКС та здійснювати моніторинг виконання міжнародних положень щодо охорони НКС на національних та локальних рівнях.

Джерела та література

1. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Paris, France. United Nations. *UNESCO*. 2003. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images//0013/001325/132540e.pdf>
2. Browse the Lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of good safeguarding practices. *UNESCO*. URL: <https://ich.unesco.org/en/lists>
3. Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини. URL: <https://virtmuseum.uccs.org.ua/ua>
4. Герус Л. М. Збереження нематеріальної культурної спадщини: український досвід. *Народознавчі зошити*. 2020. № 1(151). С. 3–14.
5. Григорчак І. М. Охорона нематеріальної культурної спадщини в умовах глобалізації: міжнародна практика та українські реалії. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*: науковий журнал. 2020. № 2. Київ. С. 10–16. URL: <http://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/3160>
6. Імплементация Конвенции про охрану нематеріальної культурної спадщини: підсумки та перспективи. *Зб. наук. праць за матеріалами II Всеукраїнської наук.-практ. конф.* Київ, 16 грудня 2016 р. / Український центр культурних досліджень. С. 22–34.
7. Кудерська І. О. Адміністративно-правове забезпечення охорони нематеріальної культурної спадщини в Україні: дис. ... д-ра філос. Київ, 2021. 269 с.
8. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України. *Міністерство культури та інформаційної політики України*. 28.07.2023. URL: <https://mcip.gov.ua/wp-content/uploads/2023/10/nacjonalnyj-perelik-elementiv-nematerialnoyi-kulturnoyi-spadshhyny-ukrayiny-28.07.23.pdf>
9. Регіональний інвентар елементів нематеріальної культурної спадщини. *Одеський обласний центр української культури*. URL: <http://surl.li/edhyd>